

daktikus ifjúsági regénynek tűnik, a másik miatt pedig nem eléggé erőteljes lírai visszaemlékezésként és túlságosan is tudatos és egyértelműségében bénító fejlődésregényként hat. A múltba való visszatérés irodalmi alkotás esetében tudatos vállalkozás, legtöbbször példa statuálása a ma számára, de ez az *Emlékvárban* nem jut kellőképpen kifejezésre. Olvasásakor főleg a nosztalgikus érzés ragad meg bennünket, a tartalmi üzenet nem elég árnyalt. A szerző előtt szintén minden esemény világos, s ezt velünk is úgy közli. Nincs módunkban a tanulságot önállóan levonni, mivel ezt elvégezte helyettünk. Ez az említett kettős szemszögből való ábrázolásmód következménye. A társadalom bonyolultságának, az emberi lélek mélységének megjelenítése hiányzik ebből a regényből.

Gajdos Tibor a lírai visszaemlékezésnek mint kifejezési formának megfelelően alkotásába bevonja az álmot is és funkciót szán neki. Hősének fejlődése folyamán öt különböző, de egy-egy korszakban makacsul ismétlődő álom jelentkezik. Elképzelése szerint ezeknek mintegy összegeznük kellett volna a korszakok élményanyagát, ki kellett volna fejtenők hőse viszonyulását a valósághoz. Az elgondolás jó, de megvalósítása már kevésbé sikerült, mert az olvasó nem lát szorosabb összefüggést az álmok és a hős valóságélménye között. Úgy rémlik neki, hogy önkényesen jelentkezik és a már felnőtt hős számol

be róluk. Emiatt funkciójuk is megszűnik, idegenül hatnak a regény realisztikus szerkezetében.

Zavarólag hat a műfaji keveredés és az említett belső kifejezési formák diszharmonája is. Hiszen már az eddigiek folyamán is több módon kíséreltem meg művét osztályozni: lírai és nosztalgikus emlékezések, fejlődésregény, éregény, riport, realiztikus regény. Mert mindezek elemei valóban jelen is vannak. Az *Emlékvár* tehát nem egységes alkotás, hanem kissé heterogén ötvözet, amely azonban elsősorban a klasszikus polgári nagyepika hagyományaira támaszkodik.

Mégsem sikertelen vállalkozás. Már utaltam közérthető egyértelműségére — ennek és más tulajdonságainak jóvoltából népszerűvé válhat —, de más pozitív vonása is van. A család életének egy-egy jelenete remek állóképek, s tartósan megmarad az ember emlékezetében. Tiszteletet ébreszt az olvasóban a szerző viszonya a munkához és az egyszerű emberekhez. Hála a nosztalgikus hangvételnek, az emocionális hatás gyakran igazi érzelmi reakciót vált ki. Rendkívül gazdag a felvonultatott szereplők tablója, bár ugyanakkor hiányolható, hogy elmarad ezek plasztikusabb bemutatása.

Az érdekes és közlésre mindenképpen érdemes mondanivaló — bár Európában már elvonulóban van a nosztalgikus hullám — minden bizonnal rokonszenvet kelt majd azokban, akik szeretik az olvasmányos, cselekményes és lírával átszőtt regényeket.

VARGA ISTVÁN

SZÍNMEVÉSZETÜNK MÚLTJA

KÁICH KATALIN: *A zombori színművészet története és repertóriuma 1825—1918.*

Hungarológiai Intézet, Újvidék, 1975.

Vajdaság színművészetének múltja sokkal több figyelmet érdemel, mint amennyit eddig szellemtörténetünk emlékeinek, fejlődésének feljegyzői: a

színházi emberek, a monográfia művelői, a tetraológusok szenteltek ennek az eddig nálunk igényesebben fel nem dolgozott területnek. Amire hivatkoz-

hatunk, az is a kortársak műve, tehát tegnap, vagy nem is olyan régen írták ezeket a visszaemlékezéseket. Elismerésre méltó példa erre Garay Béla nem egy könyve, színészportréi, melyek főleg a szabadkai színházi élet múltjából közölnek komoly értékű fragmentumokat. Művei közül *Az ec-hős székértől a forgószinpadig* című munkája már egy kor körvonalait rajzolja meg. Ezt a könyvét akkor írta meg, amikor forrásmunkákhoz még alig lehetett hozzáférni — 1953-at írunk —, mégis többet adott, mint utána azok az írók, akik egy bevezetőnek szánt tanulmányba akartak belegyömöszölni másfél századot. És egyik is, másik is valamivel adós maradt. A rendszeres kutatómunka nyomán feldolgozott adatokkal, színház-történeti kronológiával, a legfontosabb dokumentumok ismertetésével, az évszámok, a dátumok hiteles lejegyzésével, a korabeli sajtó közleményeinek kritikai feldolgozásával minden művelődéstörténeti mozzanatot figyelembe vettek, még azt is — erre viszont igen sok figyelmes olvasó számít —, hogy ezt vagy azt a száz vagy százötven éves színházat kinek a terve alapján, mikor és milyen körülmények között építették. Mert a kocsiszín és a nagyvendéglő után csak akkor kezdődhetett igazi színházi élet, amely a hosszan tartó műkedvelés után végre elhozhatta ide az európai vagy a közép-európai színházak üzenetét.

Az Alföld nehezen mozdult, mert a letűnt századokban a vaskalapos filiszterek és a rideg parasztok világában a szellem művese volt a legmostohább gyerek. De — mégis mozdult. Sokkal szélesebb rétegeket mozgogtatott, és sokkal több társadalmi kérdést fölvetett abban az időben, mint azok, akiknek a szabad királyi városokban vagy a vármegyék székhelyén éppen ez lett volna a hivatásuk.

És ezek a filiszterek mit cselekedtek akkor, amikor az imént említett „elhagyott területeken” jelentkeztek a kezdeményezők?

Káich Katalin *A zombori színművészet története és repertórium* 1825—1918 című munkája erre a kérdésre igyekszik választ adni. Már az első és második fejezet elolvasása után olyan ízelítőt kap az ember, amely továbbolvasásra készíti, mert

érzi, hogy szinte minden mondatát az emberöltők alól kiemelt és portalanított adatokra építette.

Zombor színházi életének történetébe csak azok tudnak ma igazán betekinteni, akik kezükbe veszik ezt az értékes tanulmányt, és vesznek maguknak annyi erőt, hogy eleitől végig elolvassák a szerző sorait.

Mert ennyit elvárni a mai telekommunikációs világban egy olvasótól sok: talán egy kicsit túl derűlátó gondolat, s jóhiszeműen többet előlegez, mint amennyit ilyen esetben a még nem „szakosított” türelmesebb olvasóinktól elvárhatunk.

Mégis reméljük azt, hogy legalább tartományunk szellemi életének kutatói, a színházi események állandó kísérői, és azok, akik nem a provincia langyos vérmérsékletét mérik egy nem félmillió város érverésében, ezúttal nagyobb figyelemmel fordulnak az őket igenis érdeklő kérdések felé, annál is inkább, mert ebben a könyvben csaknem száz esztendő idevonatkozó eseményeivel és leghitelesebb adataival találkozhatnak.

Jóllehet száz évvel ezelőtt a vármegye székhelyén — legalábbis közigazgatásilag — nagyobbak voltak a lehetőségek, mint a hatósugarába tartozó más városokban, mégis az első színfeladásokat a Szerb és a Magyar Olvasóköri és a vendéglőkben tartották meg, a legtöbb esetben a tagság igényének megfelelő repertoárral. Később a Színészek Lapja már arról írt, hogy „... a közönség elégedetlen a bemutatott műsorrall”, annál is inkább, mert a Zombori Színház Részvénytársaság 1882. április 23. ülésén elhatározták, hogy Voyta Adolf pápai tervező pályamunkája alapján felépítik a városi színházat, melynek befogadóképessége 600 néző. Az építkezéseket május 10-én elkezdték, és a kijelölt határidőre, november 15-re befejezték.

A színház már új fejlődési lehetőségeket tárt fel a Zomborba szerződött társulatok előtt, de a tervek nem tudták a részvénytársaság előre kidolgozott programja szerint megvalósítani, mert azokban nem jutott kifejezésre a város szerb—bunyevác—magyar lakossága által kiépített kapcsolatok érvényesítése.

A zombori magyar színművészet fejlődése — a szerző dolgozata volta-

képpen erre a kérdésre öszpontosul — hasonlóképpen alakult, mint a többi vidéki városban. A szerződötetett társulatok a fejlődő kapitalizmussal uralkodóvá vált üzleti szellemet vitték be a színház falai közé, és „...egyre több igazgató csinált a szó szoros értelmében vett »üzleti színházat«.” Am ha végigolvassuk *A Zomborban vendégszerepelt társulatok műsorának mutatóját*, 1825 és 1918 között olyan szerzőkkel is találkozhatunk (nem egyszerű!), mint Ibsen, Gorkij, Molière, Sienkiewicz, Tolsztoj, Shakespeare, a magyar drámaírók közül Madách Imre, Katona József, Kisfaludy Károly, Szigligeti Ede, Bródy Sándor, a szerb és horvát szerzők közül Ivo Vojnović, Kosta Trifković, a daljátékok közül pedig Verdi, Gounod művei szerepeltek a zombori színpadon.

A több száz bemutató közül csupán néhány szerzőt említettünk meg, de ez a röpké bepillantás is alkalmat nyújt arra, hogy nagy vonalakban felmérjük a zombori színház egy évszázadát, melynek hatása nem múlt el nyomtalanul. Olyan szellemi életet érlelt, amely az elkövetkező emberöltő idején jeles alkotókkal maradó műveket adott, s olyan korszakot nyitott fejlődésében, amely ma már a neves városok közé emelte. A Képzőművészeti Ősz fényében színház-kultúrája is komoly méretekben kibontakozott, s ez ma már nem hogy megengedi, hanem megköveteli, hogy „...jelentős művelődéstörténeti örökségünket megmentsük a feledéstől”, és tovább folytassuk kutatómunkánkat, hogy az elmúlt évszázad minden értékes szellemtörténeti mozzanata felszínre kerüljön.

LÉVAY ENDRE

HÜSÉGES KRÓNIKÁSOK

Sok az eszkimó, kevés a móka. A vajdasági magyar humoristák évkönyve '75. Forum, Újvidék, 1975.

Egy jó és amolyan tréfásan megfogalmazott cím csak hasznára válhat egy-egy filmnek, színdarabnak s kiáltóképp könyvnek, amely századokig elpihenhet a polcon. Természetesen a címekről nem írnak külön tanulmányokat, és mivel humoros tárcák egybegyűjtéséről van szó, magáról a könyvről sem, hiszen a kommersz „valami” időtlen idők óta a maró gúny tárgya még abban az esetben is, ha az írók maguk ellen forduló fegyverrel írnak mindarról, ami részben vagy egészében jellemezte az elmúlt esztendő, mert azért teljességre a humorista törekedhet a legkevésbé. A kötetet — az olvasó szemszögéből taglalom a gyűjteményt — nagy-nagy

örömmel veheti kezébe az érdeklődő, s majdnem hogy az olvasás után hiányérzet nélkül teheti le azzal a jól-eső tudattal, hogy „no végre ez a néhány ember nem a világot óhajtott megváltani, ezek valahogy hozzánk szólnak, az egyszerű olvasóhoz, és ezt a könyvet a buszban, vonaton is lehet olvasni”, mert ha megnézzük az elmúlt esztendő kiadványait, akkor bizony tudatos írói munkásságról szólhatunk ugyan, de tudatos olvasótoborzásról aligha. Ezért — minden esetleges hibája ellenére — ez a nem lényegtelennek tetsző szempont teszi értékessé Pintér Lajos, Szeles Károly és Szilágyi Károly gyűj-